

16. Rodzhers E. M. Diffusion of innovations / trans. V. Starka. Kyiv: VD "Kyievo-Mohylianska akademiia", 2009. 591 p. (in Ukrainian).
17. Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language: 60000 words / compl.; N. Kusaikina, Y. Tsybulnyk; ed. V. V. Dubichynskiy. Kharkiv: VD "Shkola", 2014. 1550 p. (in Ukrainian).
18. Philosophical Encyclopedic Dictionary/ ed. V. I. Shynkaruk. Kyiv: Abrys. 2002. 750 p. (in Ukrainian).
19. Cherepanova S. Existension of communicative intersubjectiveness as a problem of the philosophy of education. Humanism. Human. Existension.: Proceedings of the 25th International human studies philosophical readings, Drohobych, 2013. Drohobych: Red.-vyd. Viddily DDPUI. I. Franko, 2013. P. 262–264. (in Ukrainian).
20. Chumak O. V. Paradigm of education of XXI century: innovation aspects. URL: virtkafedra.ucoz.ua/el_jurnal/pages/vyp7/konfl/chumak.pdf. (in Ukrainian).
21. Shmahalo R. T., Hnatyshyn I. L. Dictionary of pedagogy of artistic culture and art management: terms, notions, definitions. Lviv: LNAM, 2012. 160 p. (in Ukrainian).
22. Yashenkova O. V. Fundamentals of the theory of linguistic communication: study manual for individual student's work. Kyiv: VTs "Akademiiia", 2011. 304 p. (in Ukrainian).
23. Dance F. The Concept of Communication. Journal of Communication. 1970. P. 201–210. (in English).
24. Johannesen R. Communication Ethics: Centrality, Trends and Controversies in Communication. Yearbook 25. 2001. P. 201–235. (in English).
25. Craig R. Communication as a Practice. Communication as ... Perspectives on Theory. 1988. P.39. (in English).
26. Craig R. Communication as a Practical Discipline. Rethinking Communication: Paradigm Issues. 1989. Vol. 1. P. 97–122. (in English).
27. Slack J. Communication as Articulation. *Communication as... Perspectives on Theory*. 2006. 223 p. (in English).

Стаття надійшла в редакцію 01.11.2018 р.

УДК 37.011.31+378.01.01+784

DOI 10:25128/2415-3605.18.3.6

ОЛЕНА РЕБРОВА

ORCID 0000-0001-7549-6811

helen.music56@gmail.com

доктор педагогічних наук, професор

Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26

ГАННА РЕБРОВА

ORCID 0000-0001-7128-7350

anuta.reb@gmail.com

аспірантка

Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОСТІ ТА УМОВИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХУДОЖНІХ ТА ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Висвітлено питання міждисциплінарності в сучасному освітньому просторі. Воно розглядається як організаційний принцип, що забезпечує відповідність освітнього процесу вимогам стосовно формування уявлень цілісної картини світу і світогляду особистості. Показано, що міждисциплінарність володіє більш широким потенціалом для освіти і науки та може бути визначена методологічною основою досліджень, які здійснюються на векторі поліпарадигмальності. Розкрито феноменологію міждисциплінарності, котра характеризує її через такі ознаки: комунікативність,

ПЕДАГОГІЧНА НАУКА У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ ВИМІРІ

науково-семантична роль, синергетичність, особистісно-світоглядна спрямованість, дослідницький потенціал. Презентовано педагогічні умови, котрі спрямовують особистість на самостійне застосування потенціалу міждисциплінарності в контексті його феноменологічних ознак для формування цілісного світогляду. Показано, що з цією метою педагогічні умови запроваджуються на основі кількох змістових міждисциплінарних ліній, що забезпечує різноманітну міждисциплінарну модель набуття освіти: мистецька, гуманітарна, фахово-педагогічна, особистісно акмеологічна, дослідно-методологічна.

Ключові слова: міждисциплінарність, цілісний світогляд, картина світу, майбутні учителі мистецтва та гуманітарних спеціальностей.

ЕЛЕНА РЕБРОВА

доктор педагогических наук, профессор
Южноукраинский национальный педагогический
университет имени К. Д. Ушинского
г. Одесса, ул. Старопортофранковская, 26

АННА РЕБРОВА

аспирантка
Южноукраинский национальный педагогический
университет имени К. Д. Ушинского
г. Одесса, ул. Старопортофранковская, 26

ФЕНОМЕНОЛОГИЯ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОСТИ И УСЛОВИЯ ЕЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ И ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН

Рассмотрен вопрос междисциплинарности в современном образовательном пространстве, которая рассматривается как его организационный принцип, обеспечивающий соответствие организации образовательного процесса требованиям по формированию представлений целостной картины мира и мировоззрения личности. Показано, что междисциплинарность обладает более широким потенциалом для образования и науки и может быть определена методологической основой исследований, проводимых на векторе полипарадигмальности. Раскрыто феноменологию междисциплинарности, которая характеризует ее через следующие признаки: коммуникативность, научно-семантическая роль, синергетичность, личностно-мировоззренческая направленность, исследовательский потенциал. Представлены педагогические условия, которые направляют личность на самостоятельное применение междисциплинарности в контексте его феноменологических признаков для формирования целостного мировоззрения. Показано, что педагогические условия вводятся на основе нескольких содержательных междисциплинарных линий, обеспечивающих разноманітну модель получения образования: художественная содержательная линия, объединяющая интегрированные программы по искусству, профессиональный вид искусства, культурологию, народное творчество; гуманитарная содержательная линия, объединяющая эстетику, этику, культурологию, даже экономику с художественной культурой и профессиональным видом искусства, в том числе, на основе поликультурности; профессионально-педагогическая содержательная линия, объединяющая психолого-педагогические, физиологические знания художественного образования, гуманитарной сферы с творчеством и педагогическим мастерством учителя; личностно-акмеологическая содержательная линия, объединяющая содержательный концепт творческого развития и самореализации на основе междисциплинарных связей, которые интенсифицируют путь достижения творческого успеха; опытно-методологическая содержательная линия, объединяющая научные знания, методологию исследований с исследованиям самого искусства и явлениями художественного образования.

Ключевые слова: междисциплинарность, целостное мировоззрение, картина мира, будущие учителя искусства и гуманитарных специальностей.

OLENA REBROVA

Doctor of Pedagogy, Professor
South Ukrainian National Pedagogical

HANNA REBROVA

Graduate Student
South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky
26 Staroportofrankivska Str., Odesa**PHENOMENOLOGY OF INTERDISCIPLINARITY AND ITS APPLICATION
CONDITIONS IN TRAINING PROSPECTIVE TEACHERS OF ART AND
HUMANITIES**

The issue of interdisciplinarity in the modern educational space has been viewed as its organizational principle ensuring that the organization of the educational process complies with the requirements for the development of vision of a holistic picture of the world and personal world view. It has been shown that interdisciplinarity has a wider potential for education and science and can be determined as the methodological basis for research conducted in terms of polyparadigmity. The phenomenology of interdisciplinarity characterizing it through the indications of communicativeness, scientific and semantic role, synergy, personal and world view orientation, and research potential has been revealed. The pedagogical conditions guiding an individual to the independent use of interdisciplinarity in the context of phenomenological features related to the formation of a holistic world view have been presented. It has been shown that pedagogical conditions are introduced on the basis of several interdisciplinary content lines that provide a rhizomatic interdisciplinary model of education: artistic content line uniting integrated programs in art, a professional art form, cultural studies, and folk art; humanitarian content line combining aesthetics, ethics, cultural studies, and even economics with artistic culture and a professional art form, based on multiculturalism as well; professional and pedagogical content line combining psychological, pedagogical, and physiological knowledge of art education and humanities with creativity and pedagogical skills of the teacher; personal and acmeological content line uniting the content concept of creative development and self-realization on the basis of interdisciplinary connections that intensify the way of achieving creative success; experimental and methodological content line combining scientific knowledge and research methodology with the study of art itself and the phenomena of art education. The essence of interdisciplinary thinking as a rhizomatic model for exploring polymodal information sources has been clarified. The phenomenology of interdisciplinarity and the ways of its disclosure, such as the activation of research intentions relating to the content lines of the professional field of knowledge, the development of constructive interdisciplinary content and its introduction into the self-study tasks bank, reliance on the experience of students acquired beyond the learning in an informal way have been explored. The effectiveness of the application of the artistic, humanitarian, professional and pedagogical, personal and acmeological, experimental and methodological lines of interdisciplinary synthesis has been confirmed.

Keywords: *interdisciplinarity, holistic world view, picture of the world, future teachers of art and humanities.*

Сучасна педагогічна думка все частіше звертається до категорії «картина світу» у зв'язку з глобалізаційними тенденціями розвитку культури різних суспільств, зокрема культурного вектора Схід-Захід, взаємодії людей, що є представниками інокультур, а також представників різних професій. Достатньо згадати праці В. Житкова та К. Соколова (Білорусь), Г. Гачева (Болгарія), О. Кривцуна і Н. Попової (Росія), І. Зязюна й О. Рудницької (Україна), категорію «образ світу» в концепції О. Леонтьєва, науково-методологічну спадщину школи «Анналів» (Франція), поняття «художньої картини світу» у працях В. Медушевського та ін. У загальному розумінні картина світу – це сукупність уявлень, поглядів, узагальнених конструктів оцінювання цінностей, традицій, ментальності, тенденцій та синергії розвитку культурних суспільств різних полярних векторів. Через зазначені утворення здійснюється ідентифікація представників різних культур, порівняння їх поглядів, психології націй та народів, традицій та цінностей.

Формування уявлень такої картини світу актуалізує обґрунтування теоретичних основ та методичних ресурсів забезпечення зазначеного процесу. Одним з векторів поєднання теорії та практики є застосування міждисциплінарного підходу як теоретико-методологічного забезпечення та міждисциплінарності як організаційної крос-навальної стратегії.

Міждисциплінарність активно запроваджується в освітній процес майбутніх учителів гуманітарного профілю, до якої можна віднести як істориків, психологів, так і майбутніх учителів мистецтва та художньої культури. Це пояснюється актуальністю застосування інтегрованих програм з мистецтва; тенденціями, що виникли на теренах колишнього СРСР наприкінці ХХ ст. та науково обґрунтовані Б. Юсовим, які були покладено на національну основу Л. Мосол та О. Рудницькою. Методологічним підґрунтям зазначених інтеграційних процесів у мистецькій освіті можна вважати принцип Я. А. Коменського стосовно вивчення мистецтва. Зокрема він стверджував, що вивчати окремо те, що виникало у сукупності недоречно. Стосовно вчителів-гуманітаріїв міждисциплінарність зумовлена змістовою лінією їх підготовки, оскільки історія завжди потребує знань та аналітичного підходу щодо факторів впливу на історичні події та перетворення картини світу; культурологія як змістова лінія також не є відокремленою галуззю в системі еволюції суб'єктів культурного становлення; психологія – наука, що вивчає поведінку та психіку, діяльність та відношення людей різних професій, представників різних культур, що й зумовлює їх психо-культурний портрет.

Між тим практика свідчить про дещо декларативне застосування міждисциплінарності як на теоретичному, так і на методико-організаційному рівні. Це актуалізує проблему наукової рефлексії феномена міждисциплінарності та розробки педагогічних умов, що забезпечують практичне втілення міждисциплінарного методичного ресурсу в освітній процес. Окрім того, актуальним стає розширення уявлень про зв'язки та взаємозумовленість мистецтва та гуманітарної галузі знань. З одного боку, мистецтво відноситься до гуманітарної сфери, оскільки остання насамперед досліджує та розкриває розвиток та становлення духовного світу особистості, а з іншого боку – суто гуманітарні дисципліни та гуманітарна соціокультурна сфера сполучаються з мистецтвом або прямо, або опосередковано; або у латентному (прихованому) стані, або стохастично, некеровано, але наявно; або цілеспрямовано, керовано, підпорядковуючись важелям впливу управлінських, економічних, менеджерських технологій.

Аналіз наукової літератури з означеної проблематики показав, що міждисциплінарність розглядається багатьома вченими як дослідницький інструментарій. Так, на міждисциплінарний підхід у науковому пізнанні вказували дослідники та розробники теорії системи та синергетики (О. Богданов, Л. фон Бергаланфі, Н. Вінер, І. Пригожин, Г. Хакен), котрі вказували на спільність законів багатьох наук та спільність їх методів, оскільки їх розвиток підпорядкований спільним закономірностям [8]. Сучасні вчені також вказують на гносеологічну роль міждисциплінарності (О. Комар [5], Лук'янець В. С. [6]) Актуальною визнається аналітико-пізнавальна активність, яка «...дозволить фахівцю постійно оновлювати знання та відбирати ті, які будуть корисними в професійній діяльності та інших сферах життєдіяльності [4, с. 37], що розширює межі компетентності фахівців та надає їм конкурентоспроможності. Особлива увага приділена міждисциплінарному підходу у галузі культурології, що є дещо спільною для підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін та гуманітарних спеціальностей. Так, Г. Меднікова вбачає ознаки креативності у міждисциплінарних дослідженнях, оскільки вони організуються в умовах, коли, з одного боку, існує гостре соціальне замовлення на дослідження суспільно-значущої проблеми, що має комплексний характер, а з іншого, – відсутня звична ясність у виборі засобів щодо її вирішення, склад і кількість дослідників, механізми їх взаємодії тощо [10, с. 216–218]. У педагогічній галузі міждисциплінарність розглядається у контексті управлінських компетентностей фахівців освіти та вчителів [9], зокрема, у формуванні їхньої духовної сфери, розширенні їхнього світогляду як інноваційний дидактичний інструментарій, як категорія освітологічного дискурсу тощо (В. Огнев'юк, С. Сисоєва [11] й ін.) .

Мета статті полягає у висвітленні феноменології міждисциплінарності з точки зору підготовки майбутніх учителів мистецьких і гуманітарних дисциплін та узагальнення педагогічних умов щодо ефективності впровадження технології міждисциплінарності.

Оскільки в еволюції розвитку науки та мистецтва здійснилося відокремлення їх видів, все ж певні зв'язки існували завжди, що й підкреслювало нелінійність такого розвитку. Так, наприклад, у мистецтві це протікало з перевагою того або іншого виду в певний історико-культурний час. Поєднання видів мистецтва завжди було наслідком певних перетворень в уявленнях художньої картини світу, що переживалося творчою особистістю та спонукало її до пошуку нових, нестереотипних засобів свого самовираження. В основі цих уявлень також була

міждисциплінарність, але вже в аспекті поєднання видів мистецтва як окремих дисциплін. Унаслідок цього здійснювався розвиток нових синтезованих мистецьких жанрів, що й зумовлювало відповідну підготовку фахівців як виконавців, так і викладачів. Вона ставала більш складною, ґрунтувалася на різних міждисциплінарних зв'язках.

Категоріальний та феноменологічний аналіз показав, що міждисциплінарність має свою феноменологію. І лише усвідомлюючи її можна ефективно організувати освітній процес майбутніх учителів мистецтва та гуманітарних спеціальностей на засадах міждисциплінарної парадигми. Однак зауважимо, що мистецтво для студентів-гуманітаріїв не є предметом цілеспрямованого вивчення та застосування у фаховій сфері, натомість для вчителів мистецтва знання психології, культурології, навіть філології стають джерелом більш ґрунтовного розуміння образів творів, контекстного осягнення, що збагачує їх інтерпретацію. Для гуманітаріїв застосування міждисциплінарних зв'язків є корисним, але їх запровадження передбачає наявність відповідних компетентностей викладачів вищого закладу освіти. Через мистецтво краще відчувається емоційний стан людей під час певних історичних подій; через твори мистецтва, особливо народну творчість, зрозумілим стає психологія націй і народів; через художню мову, зокрема музичну інтонацію, мова людини стає виразнішою та емоційно збагаченою, вона є джерелом обміну думок, оцінок, ставлень, а це потребує тонкого інтонування та відтінків висловлювання. Саме це дозволяє концентрувати увагу на смислі, ключовій ідеї вислову.

Розглянемо окремі позиції щодо феноменології міждисциплінарності. По-перше, витоки міждисциплінарності як наукової парадигми полягають у теорії комунікації. Звертаємо увагу на комунікативну концепцію міждисциплінарності В. Василькової [2]. Зокрема, вчена вказує, що народження комунікативності як окремої предметної сфери здійснилося у той період наукового знання, коли активізувалася його міждисциплінарна компонента. Виникнення комунікативістики стало реалізацією потреби в особливому «комунікативному гештальті» наукового співтовариства загалом: комунікативна проблематика більш-менш незалежно стала складатися одночасно в багатьох академічних дисциплінах. Цікаво, що саме когнітивні практики змінюють акцент з індивідуальних, дещо суб'єктивних та «замкнених» засобів акумуляції знань до стратегії отримання нових знань на колективній, полідискусійній основі. Цей шлях передбачає обмін «інтелектуального ресурсу», що народжує результат міжособистісної та міждисциплінарної комунікації. За визначенням В. Василькової, у цьому контексті міждисциплінарність є не тільки як устримлення до розширення дисциплінарних меж, а як «ієрархічна комунікативна технологія» [2].

Отже, перша ознака феноменології міждисциплінарності – комунікативна. В науковій галузі вона актуалізує проблему наукової семантики: з одного боку, міждисциплінарність виконує синтаксичну роль, а з іншого – сприяє нарощуванню семантичних зв'язків у схемах та переходах між різними предметними галуззями. Кожна наука визначає свій тезаурус, свої поняття, їх визначення. Але це потребує уточнення відмінностей сутності конкретного поняття саме у контексті певної наукової галузі порівняно з іншими. У цьому разі здійснюється своєрідність міждисциплінарної координації, що дозволяє з різних боків висвітлити предмет. Отже, *комунікативна ознака феноменології підтримується науково-семантичною.*

У сучасних наукових концепціях міждисциплінарність розуміється як система «багатокомпонентних ієрархічних комплексів» [3, с. 14], що діють на засадах класичних та некласичних підходів. Це надає можливість розвитку наукового плюралізму, в межах якого здійснюється обмін думками до будуються дослідницькі проекти. Міждисциплінарність створює умови для запровадження методологічного плюралізму [12, с. 62], що відповідає сучасним поглядам на синергію освітніх процесів (як енергією сумісної дії). Взаємодія передбачає взаємодоповнення різноманітних практик, дій, реалізації різноманітних виконавських умінь та навичок, що у сукупності створюють цілісний, принципово новий продукт, який осмислюється та оцінюється з різних точок зору. Учені вбачають зв'язок міждисциплінарності з синергетикою. Взагалі синергетику вважають як міждисциплінарну науку (Л. Маркова [7], Г. Хакен [13] та ін.). Отже, *синергетичний потенціал міждисциплінарності можна вважати другою суттєвою ознакою її феноменології.*

Усім системам властиві спільні закономірності розвитку, які можна пояснити, дослідити, а також вплинути (формувати та розвивати) на основі організаційних законів та

закономірностей. Це дає підстави застосувати спільні методи в різних науках [8]. Таким чином, міждисциплінарність передбачає використання спільних методів наукового пізнання, що застосовуються у різних монодисциплінарних дослідженнях. *Дослідницький потенціал* є наступною ознакою міждисциплінарності.

Наступну ознаку міждисциплінарності пов'язуємо з освітніми процесами. З педагогічної точки зору, дисципліна як галузь знань, що виконує під час педагогічного процесу освітню функцію, характеризується внутрішньою логікою її засвоєння. Разом з тим ця логіка передбачає застосування побіжних галузей знань, тобто дисциплін, котрі корелюють між собою в уявленнях картини світу, створюючи феномен міждисциплінарності. Це дуже слушно виявляється в мистецькому освітньому процесі, оскільки художній образ є погодженням світогляду композитора, поета, мистця. Цей світогляд зумовлений впливом на нього багатьох факторів; як явищ історико-культурологічного, етно-психологічного характеру, так і власного, особистісного досвіду. Отже, міждисциплінарність тут стає абсолютно природним явищем, вона виникає спонтанно, асоціативно для суб'єкту художнього висловлювання, але професійно та раціонально для фахівця-аналітика, інтерпретатора, критика, викладача, того, хто намагається глибоко осягнути смисл твору і символіку його образів.

Нерідко композитори втілюють в образ саме свої уявлення та враження від естетики довкілля (зв'язок з естетикою), інших національних виявів (що зв'язане з полікультурною), людських стосунків (зв'язки з етикою), міркування про буття (зв'язки з філософією). Останнім часом є актуальними зв'язки з економікою.

Отже, міждисциплінарність є засобом, що створює змістовий, холистичний, синергетичний фон для реалізації позадисциплінарного людиновимірного контенту. Таким може бути творчість, світогляд, прагнення самореалізації, рівень культури особистості тощо. Дійсно, людина для власного самовираження застосовує безліч можливостей та компетенцій, що становить його внутрішній потенціал. Згадаємо вислів Г. Сельє стосовно того, що людина, котра більш освічена в різних галузях знань, може більше відкрити у своїй науці [14]. На основі зазначеного виокремлюємо *особистісно-світоглядну ознаку* міждисциплінарності.

У підготовці майбутніх учителів мистецьких та гуманітарних дисциплін це здійснюється особистісно-світоглядна ознака зумовлена фаховим напрямом. Орієнтуючись в мистецькій галузі, культурній сфері, вчителі гуманітарних дисциплін мають можливість подивитися на змістові лінії своїх фахових наук з іншого погляду: через розуміння того, як вони відображені в мистецтві, через типові образи, персоналії, емоційний дух епохи тощо. Натомість майбутні вчителі мистецьких дисциплін мають, звертаючись до глибин гуманітарних знань, осягнути сутність факторів, суспільних явищ, що стали чинниками виникнення певних образів та зміни стилів. Ці знання збагачують їх інтерпретаційну здатність. Остання передбачає глибоке розуміння смислу твору. Для стимулювання цього процесу міждисциплінарні зв'язки дуже ефективні. Так, наприклад, під час розучування музики стилю бароко доцільно продемонструвати студенту фрески, архітектурні споруди цієї доби, котрі передають велич людського творіння, що є відбитком творіння Бога. Органна музика може бути краще усвідомлена після відвідування собору, ще краще під час служби в ньому.

Відчуття романтичних образів також передбачає розуміння їх смислу. Романтична музика має певну специфіку образів, що надає можливість з'ясувати, які саме почуття є романтичними. Ознайомившись з музикою Ф. Шопена, стає зрозумілим, що патріотизм також є романтичними почуттями. А сучасні вимоги стосовно інтегральних, зокрема культурних компетенцій, гарно вирішується завдяки мандрівним музичним образам Ф. Ліста. Згадаємо «Женевські дзвони», «Заручення», «На Велігенштадському озері», «Каплиця Вільгельма Теля» ін.

Зв'язок мистецтва і філософії також прослідковується на різних творах різних епох. Це й класичні сонати Л. ван Бетховена, мініатюри Й. Брамса, монументальні музичні твори Ф. Ліста, картини Р. ван дер Вейдена, К. Д. Фрідріха та багато інших митців! Але наведені мистецький аналогії та порівняння ще не є виявом міждисциплінарності. Для її наявності потрібні не зіставлення, а дослідницькі дії: семіотичний, культурно-історичний аналіз, виявлення та дослідження педагогічного потенціалу обраних творів тощо.

Під час наших експериментальних досліджень ми застосовували міждисциплінарні зв'язки з дисциплін, далеких, на перший погляд, від мистецтва. Так, наприклад, спираючись на методологічні, філософські аспекти економічної теорії [1], знаходили точки дотику мистецтва

та економіки. Міждисциплінарний підхід був запроваджений як для вчителів гуманітарних дисциплін, так і для вчителів мистецтва. Для вчителів мистецтва економічний контент був доцільним у кількох аспектах: економія людського ресурсу під час творчої виконавської роботи – творчо-діяльнісний фактор, акме-ресурс; усвідомлення економічних факторів у розвитку шоу-індустрії – суспільний фактор, бізнес-ресурс; збереження та формування системи цінностей та потреб – соціокультурний фактор, ментальний ресурс. Для майбутніх учителів гуманітарних дисциплін економічний контент виконував аналогічні функції. Однак суспільний фактор та бізнес ресурс проявлялися не через шоу-індустрію, а через конкурентоспроможність та адаптацію до роботи в мінливому суспільному середовищі.

Отже, бачимо, що зазначені аспекти феноменології міждисциплінарності виявляються у мистецтві, культурі, у підготовці майбутніх учителів мистецьких та гуманітарних дисциплін. Але практика організації освітнього процесу в їх професійній підготовці переконливо засвідчує, що інтегрувати знання з різних дисциплін (гуманітарних, культурологічних, мистецьких, фахових), навіть у разі застосування спільних методів, студент має самостійно у своїй свідомості. Йдеться про педагогічні умови, котрі сприяють формуванню такого інтегративного, міждисциплінарного стилю мислення, типу ментальних репрезентацій стосовно мистецтва, мистецької освіти, гуманітарної сфери та особистісних координат їх освоєння під час навчальної, освітньої, творчої та педагогічної діяльності.

Методом організаційного моделювання були створені та запроваджені в різні форми освітнього процесу педагогічні умови, котрі уможлилювали активізувати технологію міждисциплінарності.

Обґрунтуємо пропонувані нами умови:

Найбільш важливою є умова *активізації науково-дослідницьких інтенцій щодо змістових ліній фахової галузі знань* (мистецько-освітнього процесу, гуманітарної сфери тощо), що здійснюється в умовах поліхудожнього та полікультурного простору. Вона спонукає студентів до герменевтичного пошуку та наведення певних мостів між явними ознаками художнього образу та його контексту з аналогічними виявленнями в інших видах мистецтва, життєвих реаліях, поглядах інших, традиціях інших культур. А для студентів-гуманітаріїв – це шлях дослідити відбиття явища (культурного, історичного, психологічного) в творах мистецтва, розуміючи його людську природу.

Друга умова – *створення конструктивно-організаційного міждисциплінарного контенту та його запровадження в банк самостійного вивчення*. Вона безпосередньо спрямована на формування інтегральної компетентності. Спонукання майбутніх учителів до побудови інтегрованих систем, що є актуальними у фаховому напрямку, передбачає такі, котрі функціонують під час композиційної (для хореографів) та інтерпретаційної творчої (для музикантів) діяльності (як педагогічної, так і виконавської), – забезпечують створення комфортної психологічної атмосфери навчання та розвитку. Ця умова забезпечує застосування міждисциплінарних зв'язків у творчій самореалізації студентів, оскільки вимагає певної свободи як у творчості, так і висловлюванні власних позицій, переконань. Композиційна постановочна діяльність, як і створення проектів, передбачає певну свободу вибору у трактуванні образів, оцінці подій, системі цінностей тощо.

Опора на вітагенний та фаховий досвід студентів, набутий поза межами навчання інформальним способом, що розширює їхню фахову та загальнокультурну компетентність, – умова, яка є нині необхідною. Якщо якісь знання чи проблеми не стають особистісним надбанням, якимось чином оминають досвід особистості, то вони проходять поза її увагою і не стають її власним надбанням.

Вирішення цієї проблеми можливе шляхом поєднання формального освітнього процесу з досвідом, отриманим студентами у неформальних умовах. Нерідко такий досвід торкається хобі, накопичується під час мандрівок тощо. Він збагачує особистість новими знаннями, враженнями, що нерідко зачепляють міждисциплінарні аспекти. Так, наприклад, студенти хореографи можуть відвідувати майстер-класи з певного виду хореографії, котрий не є їхнім основним видом фахового хореографічного виконавства. Однак, це стає цікавим досвідом, який вони використовують під час занять з різних фахових дисциплін. Зазначені умови запроваджуються на основі декількох змістових міждисциплінарних ліній, що забезпечує різноманітну міждисциплінарну модель набуття освіти.

Мистецька змістовна міждисциплінарна лінія. Вона поєднує інтегровані програми з мистецтва, фаховий вид мистецтва, культурологію, народну творчість. Дисципліни з художньої культури обов'язково входять до навчальних планів підготовки майбутніх учителів музики в педагогічних університетах України. Разом з тим, студенти, котрі поступають до навчання з інших ВНЗ, дійсно слабо орієнтовані у галузі мистецтва, що унеможливує активний розвиток інтегрованого та міждисциплінарного стилю мислення. Отже ця змістова лінія має бути додана для таких студентів.

Гуманітарна змістовна міждисциплінарна лінія. Вона поєднує естетику, етику, культурологію, навіть економіку з художньою культурою та фаховим видом мистецтва, у тому числі, на засадах полікультурності. Ця лінія уможливує якісну інтерпретацію творів, оскільки спонукає до роздумів, аналізу відчуттів, розширює кругозір студентів та вміння ним користуватися під час роботи над твором. Дуже важливо вміти оцінювати твір крізь призму естетичних категорій. Для цього варто орієнтуватися в них, але ці категорії не є усталеним в усі часи та не є спільними для усіх культур. Так, наприклад, китайські студенти, що виховувалися на традиціях китайської естетики, можуть неадекватно сприйняти європейську музику відповідно до її образу. Отже, міждисциплінарність стає важливим фактором художньо вірної інтерпретації.

Фахово-педагогічна змістовна міждисциплінарна лінія. Вона поєднує психолого-педагогічні, фізіологічні знання з мистецької освіти, гуманітарної сфери з творчістю та педагогічною майстерністю. Орієнтація студентів у дисциплінах психології, педагогіки, в методиках викладання дозволяє осмислювати мету, завдання, що потрібно розв'язати та цілеспрямовано застосовувати в освітньому процесі. Важливо знати педагогічні та психологічні закономірності розвитку особистості, її творчого потенціалу та відповідно до індивідуальних властивостей особистості застосовувати музичний матеріал.

Особистісно акмеологічна змістовна міждисциплінарна лінія. Вона поєднує змістовий концепт творчого розвитку та самореалізації на засадах міждисциплінарних зв'язків, котрі інтенсифікують шлях досягнення творчого успіху. Ця змістова лінія передбачає поєднання усіх дисциплін, у межах яких студенти здатні до самореалізації. Вдале поєднання набутих умінь та досягнень у певній дисципліні з умінь, що застосовуються в інших, уможливує якість творчого самовираження. Студент може застосувати навички диригування під час роботи над фортепіанним твором та навпаки; орієнтацію в психології застосувати в дисциплінах історичного циклу, культурології – в інтерпретації мистецьких творів, економіку – в творчих процесах та педагогічній майстерні з оптимізації людського ресурсу.

Дослідно-методологічна змістовна міждисциплінарна лінія. Вона поєднує наукові знання, методологію досліджень з дослідженнями мистецтва та явищами мистецької освіти. Ця лінія потребує якісних самостійних дій та екстраполяції компетенцій, набутих в певній дисципліні, на іншу. Безумовно, для вчителів мистецьких дисциплін дослідження мистецтва стає інструментом для якісної педагогічної та методичної роботи, для вчителів гуманітарних дисциплін важливим дослідницьким матеріалом є результати пошуку факторів, чинників та детермінант, що визначають смисл гуманітарного контексту будь-яких соціокультурних явищ.

Деякі з означених ліній об'єктивно передбачені організацією освітнього процесу, деякі були використані в межах елективних курсів і лабораторних умовах з інновацій у педагогіці, мистецькій освіті Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Таким чином, в освітньому процесі підготовки майбутніх учителів мистецтва та гуманітарних дисциплін немає окремої дисципліни, котра спонукає студентів до інтегрованого мислення. Одночасно, є норми щодо міжпредметних зв'язків дисципліни, які вивчається. Ось ці зв'язки студент має здійснити самостійно в межах дослідницького завдання. Стратегічно можливо розробити такі вимоги, котрі передбачають створення системи, що спонукає студентів мислити міждисциплінарно. Мислити міждисциплінарно – це здійснювати когнітивно-пізнавальні дії в різноманітній моделі, охоплювати свідомістю коло зв'язків, які властиві предмету пізнання, спираючись на полімодальні джерела інформації та враховуючи різноманітні точки зору стосовно предмета, що його досліджують, пояснюють та інтерпретують. Такий тип мислення актуальний для формування цілісного світогляду, уявлень цілісної картини світу.

Феноменологія міждисциплінарності дозволяє застосувати її в різних організаційних формах; як шляхом поєднання декількох змістових ліній, так і завдяки спеціально створеним педагогічним умовам. Експериментальну перевірку пройшли наступні педагогічні умови:

активізація науково-дослідницьких інтенцій щодо змістових ліній фахової галузі знань; створення конструктивно-організаційного міждисциплінарного контенту та його запровадження в банк самостійного вивчення; опора на вітальний і фаховий досвід студентів, набутий поза межами навчання інформальним способом. Підтверджено ефективність застосування наступних ліній міждисциплінарного синтезу: мистецької, гуманітарної, фахово-педагогічної, особистісно акмеологічної, дослідно-методологічної.

Перспектива подальших досліджень полягає у виявленні більш віддалених змістових ліній як для освіти майбутніх учителів мистецьких дисциплін, так і для вчителів гуманітарних дисциплін. а також визначення, як ці змістові лінії впливають на поведінкові, творчі, культурно-дійові аспекти набуття професійного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнов В. Х. Методологія соціально-економічного пізнання : навч. посібник / В. Х. Арутюнов, В. М. Мішин, В. М. Свінціцький. – К.: КНЕУ, 2005. – 353 с.
2. Василькова В. В. Междисциплинарность как когнитивная практика (на примере становления коммуникативной теории) / В. В. Василькова // Коммуникация и образование. Сборник статей, под ред. С. И. Дудника. – СПб : Санкт-Петербург. философское общество, 2004. – С. 69–88. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://anthropology.ru/ru/text/vasilkova-vv/mezhdisciplinarnost-kak-kognitivnaya-praktika-na-primere-stanovleniya>.
3. Кизима В. В. От постнеклассики к метафизике тотальности // TotuUogi-XXI. Постнеклассичні дослідження. – 2007. – № 17/18. – С. 7–34.
4. Кириченко М.О. Стратегічна траєкторія системної модернізації освіти в контексті підвищення її якості / М.О. Кириченко, Г.А. Дмитренко // Science Rise. – 2016. – № 4/5 (21). – С. 35–43.
5. Комар О. В. Холізм і редукціонізм як методологічні стратегії дослідження свідомості // Матеріали Міжнар. наук.конф. «Людина. Світ. Суспільство» (до 175-річчя філософ. фак-ту КНУ), 21–22 квіт. 2009 р. – К.: Київський університет, 2009. – Ч.ГУ. – С.77-79.
6. Лук'янець В. С. Сучасний науковий дискурс: оновлення методологічної культури : монографія / В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, Л. В. Озадовська. – К. : ВІПОЛ, 2000. – 304 с.
7. Маркова Л. А. Междисциплинарные исследования в контексте пространственных отношений / Л. А. Маркова // Философия науки. Вып. 11: Этнос науки на рубеже веков – М.: ИНФА, 2005. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/articles/document/HASHd8a160ac5013a57fbb04e6>.
8. Мельниченко Н. Ю. От тектологии к синергетике, или краткий философский обзор по истории теорий систем / Наталия Юрьевна Мельниченко. [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.gramota.net/materials/3/2012/2-2/38.html.
9. Методологія міждисциплінарних досліджень у сфері освіти: роб. навч. програма для спеціальності 8.1801002 «Управління навчальним закладом» (освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»); розробник Сисоєва С. О. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – 56 с.
10. Меднікова Г. С. Трансформація методологічних основ соціально-гуманітарних наук / Г. С. Меднікова // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. – 2009. – Вип. 21 (34). – С. 214–220.
11. Огнев'юк В.О. Освітологія: хрестоматія: навч. посібник / В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва. – К.: Едельвейс, 2013. – 742 с.
12. Філософія освіти: навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 329 с.
13. Haken H., Stadler (Eds.) M. Synergetics of Cognition // Proceedings of the International Symposium at SchloB Elmau, Bavaria, June 4–8, 1989. – URL : <https://link.springer.com/content/pdf/bfm%3A978-3-642-48779-8%2F1.pdf>.
14. Selye H. From dream to discovery. On being a scientist. – New York : McGraw-Hill, 1964. – URL : https://catalog.libfl.ru/Record/BJVVV_208266.

REFERENCES

1. Arutyunov V. Kh., Mishyn V. M., Svintsitskyu V. M. Metodolohiya sotsialno-ekonomichnoho piznannya: navch. posibnyk. [Methodology of Socio-economic Knowledge] Kyiv, KNEU Publ., 2005. 353 p.
2. Vasilkova V. V. Mezhdistsiplinarnost kak kognitivnaya praktika (na primere stanovleniya kommunikativnoy teorii) [Interdisciplinarity as a Cognitive Practice (based on the case of communicative theory development)]. Kommunikatsiya i obrazovanie. Sbornik statey, pod red. S. I. Dudnika. [Communication and Education. Collection of Articles, ed. by S. I. Dudnik]. Saint Petersburg, Sankt-Peterburg. filosofskoe obshchestvo Publ., 2004. pp. 69–88. Available at:

- <http://anthropology.ru/ru/text/vasilkova-vv/mezhdisciplinarnost-kak-kognitivnaya-praktika-na-primere- stanovleniya>.
3. Kizima V. V. Ot postneklassiki k metafizike totalnosti [From Post-non-classic to Metaphysics of Totality] // TotaUogi-XXI. Postneklasichni doslidzhennya [Post-non-classic Research]. 2007, Vol. 17/18, pp. 7–34.
 4. Kyrychenko M.O., Dmytrenko H.A. Stratehichna trayektoriya systemnoyi modernizatsiyi osvity v konteksti pidvyshchennya yiyi yakosti [Strategic Trajectory of System Modernization of Education in the Context of Improving Its Quality]. Science Rise. 2016. Vol. 4/5 (21), pp. 35–43.
 5. Komar O. V. Kholizm i reduksionizm yak metodolohichni stratehiyi doslidzhennya svidomosti [Holism and Reductionism as Methodological Strategies for the Study of Consciousness]. Materialy Mizhnar. nauk.konf. Lyudyna. Svit. Suspilstvo (do 175-richchya filosof. fak.-tu KNU) , 21-22 kvit. 2009 r. [Proc. Of Int. Conf. Man. World. Society (175th anniversary of KNU Philosophy Faculty)]. Kyiv, Kyivskyi universytet Publ., 2009. pp.77–79. Lukyanets V. S., Kravchenko O. M., Ozadovska L. V. Suchasny naukovyy dyskurs: onovlennya metodolohichnoyi kultury : monohrafiya [Modern Scientific Discourse: Updating Methodological Culture. Monograph]. Kyiv, VIPOL Publ., 2000. 304 p.
 6. Markova L. A. Mezhdistsiplinarnye issledovaniya v kontekste prostranstvennykh otnosheniy [Interdisciplinary Research in the Context of Spatial Relationships]. Filosofiya nauki [Philosophy of Science]. Vyp. 11: Etos nauki na rubezhe vekov [Ethos of Science at the Turn of the Century]. Moscow, IF RAN, 2005. Available at: <https://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/articles/document/HASHd8a160ac5013a57fbb04e6>
 7. Melnichenko N. Yu. Ot tektologii k sinergetike, ili kratkiy filosofskiy obzor po istorii teoriy sistem [From Tectology to Synergetics, or a Brief Philosophical Overview of the History of Systems Theory]. Available at: www.gramota.net/materials/3/2012/2-2/38.html
 8. Metodolohiya mizhdystyplinarnykh doslidzhen u sferi osvity: rob. navch. prohrama dlya spetsialnosti 8.1801002 «Upravlinnya navchalnym zakladom» (osvitno-kvalifikatsiyyny riven «mahistr»); rozrobnik Sysoyeva S. O. [Methodology of interdisciplinary research in the field of education. Syllabus for specialty 8.1801002 "Management of an educational institution" (educational qualification level "Master") by Sysoyeva S. O.]. Kyiv. Borys Hrinchenko Kyiv University, 2014. 56 p.
 9. Myednikova H. S. Transformatsiya metodolohichnykh osnov sotsialno-humanitarnykh nauk [Transformation of the methodological foundations of social and humanitarian sciences] Naukovyy chasopys Nats. ped. un-tu imeni. Seriya : Relihiyevnavstvo. Kulturolohiya. Filosofiya [Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series: Religious Studies. Culturology. Philosophy]. Kyiv. NPU imeni M. P. Drahomanova Publ., 2009. Vol. 21(34). pp. 214–220.
 10. Ohnevyuk V.O., Sysoyeva S. O. Osvitlohiya: khrestomatiya. Navch. Posibnyk [Educational Science. Chrestomathy]. Kyiv, Edelveys Publ., 2013. 742 p.
 11. Filosofiya osvity: navchalnyy posibnyk / Za zah. red. V. Andrushchenka, I. Peredborskoyi [Philosophy of Education: Textbook. Edited by V. Andrushchenko, I. Peredborska]. Kyiv, NPU im. M. P. Drahomanova Publ., 2009. 329 p.
 12. Haken H., Stadler (Eds.) M. Synergetics of Cognition // Proceedings of the International Symposium at SchloB Elmau, Bavaria, June 4–8, 1989. Available at: <https://link.springer.com/content/pdf/bfm%3A978-3-642-48779-8%2F1.pdf>.
 13. Selye H. From dream to discovery. On being a scientist. New York: McGraw-Hill, 1964. Available at: https://catalog.libfl.ru/Record/BJVVV_208266.

Стаття надійшла в редакцію 18.10.2018 р.